

МЛАДЕН ШУКАЛО

О ОТКЛОНИМА, ИРОНИЈИ И СЛИЧНИМ СТВАРИМА

(Поводом романа Будимира Дубака
Љејџојис ѝроклејџоја цара Дукљана)

Сам наслов најновијег романа Будимира Дубака *Љејџојис ѝроклејџоја цара Дукљана* (Српска књижевна задруга, Београд 2024) повлачи неколико асоцијација на које би било нужно указати. Једна од њих би била условна подударност са насловом чувеног рукописа из XII–XIII вијека *Љејџојис ѝоја Дукљанина*, јер дјелује да им се преклапају жанровско одређење (*љејџојис*) и „ауторство” (*Дукљан/ин*). Да читалац не би био увучен у било каква површна разматрања његовог приповиједања, Дубак прибјегава ријетко тумаченом умјетничком поступку: ријеч је о уграђивању ОТКЛОНА (мисли се на *clinamen* Лукреција Кара) који на посредан начин обезбјеђују другачије могућности разумијевања приповиједне грађе. На самом почетку романа *Љејџојис ѝроклејџоја цара Дукљана*, у статусу епиграфа, аутор уноси половину народне приповијетке „Цар Дукљан” коју је записао Вук Караџић. Овдје се неће разматрати разлози овог Дубаковог поступка, зато што би се морало објашњавати зашто аутор, условно, заобилази Вуково лексиколошко објашњење по којем име „Дукљан” упућује на име римског цара Диоклецијана као и на сиже једне друге народне приче: „У Црној гори и онуда по околини приповијед се да је *цар Дукљан* у виру под Везировијем мостом свезан у синцир, који једнако глође, и уочи Божића таман да га преглође и свијет да ужди, а Циганин сваки по једном удари *маљем* (великијем чекићем) у наковањ те притврде.” Као и данашњи покушаји поистовјећивања, у именовању, *црнојорској* са *дукљанским*, јер би се могло зачас склизнути у нежељени политички дискурс.

Роман *Љеџојис ѓроклеџоја цара Дукљана* обликује се као „пронађени рукопис“, чиме се обезбјеђује жанровска структура у којој се аутор с лакоћом може поигравати са историчношћу. Приписивање ауторства рукописа универзитетском професору етнологије Јагошу Јелићу утврђује спољашњи аспект изношења приповиједне грађе: из скоро митског темеља постепено израћају фолклористички елементи чак и онда када се у причу уграђују дијелови што припадају тзв. „историјском времену“. Зато претакање из легендарног у историјско, и историјског у легендарно, на посредан начин потискује у други план улогу проналазача Јелићевог рукописа чији је наслов идентичан наслову Дубаковог романа: *Љеџојис ѓроклеџоја цара Дукљана!* Ријеч је о студенту философије Томи Мићићу, којег је сан довео до згаришта куће у којој је страдао професор. Током читања пронађеног рукописа он ће правити исписе из њега, вјероватно због првобитне намјере да се „то професорово завјетно дјело“ преда на чување београдском Филозофском факултету, гдје је Јелић провео читав свој радни вијек. Уклетост поменутог рукописа натјераће Тому да га врати тамо и забору. Овакав фолклористички, бајковити оквир надвија се једнако и над самом садржином која је уткана у причу о прохујалим временима.

Полазишно одређење јесте да Дукљан представља чудовиште које је рођено у мјесту Дукља „на саставцима ријеке Зете у Морачу“ и да је његова мајка, „црна удовица“, последице спаривања, прогутала мужјака „који је имао људску главу, тијело рибе с бодљикавим крљуштима, ноге дивојарца с папцима од камена и реп змаја“, али и одбацила своје новорођенче. У наведеној слици као да се крију коријени свих потоњих збивања у простору које је тешко ограничити. Тиме се обезбјеђује и лагоднији приступ временима (*sic!*) која ће услиједити након Дукљановог рођења и чија ће уклетост обиљежити како митско-легендарно (да не кажем баш библијско) тако и тзв. „историјско“ вријеме. Његова фигура ће бити уткана у миленијуме трајања и збивања која ће се улијевати у мјесту гдје се дотичу Зета и Морача. Тако ће, да само издвојимо неке дијелове уткане у ове љетописне фрагменте, пред читаоцима да дефилују ликови од немањићке лозе до државотворних владика из породице Петровића како за живота тако и у смрти, укључујући грађење и рушење чувене Његошеве капеле на Ловћену.

Слијевање времена и простора у причу уз помоћ *ѓримјерних фигура* (како их схвата Курцијус) наговјештава једну врсту иронизације оног што може да подстиче евентуални површни политички дискурс о човјеку и његовом идентитету који израћа са мјеста гдје се састају Зета и Морача. Али то не отклања читалачку запитаност и кад је условно речено једноставно бајколико приповиједање:

причање и причано се претачу једно у друго, да читалац лако може да буде ухваћен у замку и да буде жртва и оног што јесте отклон или иронија у самој изложеној садржини. То као да је основни захтјев који пред себе ставља Будимир Дубак исписујући роман *Љеџојис њроклејоја цара Дукљана*: све је то што је исписано а потом и преписано; али и нешто друго – оно што измиче у чину конституисања текста.

Овај роман, осим асоцијација, побуђује неколико битних питања која би ваљало размотрити. На првом мјесту је свакако питање његовог жанровског одређења и уклапања у нашу књижевну традицију. Већ је назначена неминовна насловна подударност Дубаковог романа са *Љеџојисом њоја Дукљанина*. Утисак је да Будимир Дубак дјеломично слиједи елементе које посједује овај традиционални рукопис, поготово у начину како успоставља логику грађења приче засноване на одређеним историографским и квазиисториографским догађајима, али посебно у начину приказивања простора о којима се свједочи: и код Попа Дукљанина и код Будимира Дубака тешко је утврдити просторне оквире, чиме се стиче утисак да и један и други текст стварају представу о једном имагинарном простору чије је једино средиште јасно, док су његови ободи сувише флуидни и неухватљиви. Можда је, ипак, подударност ова два тешко повезива текста више читалачки осјећај подстакнут њиховим насловљавањем него што би се могла стварно установити текстолошком анализом.

Чему исписивати *љеџојис* који ће се скривати, односно уништити? Зашто се фрагментизује изворни *љеџојис* чији ће се оригинал „умртити”? Питања би овим поступком могла да се нижу у бескрај, а природа казивања о свакој књизи ипак тражи одговоре. Али над свим упитаностима се надвија оно темељно: Шта је *љеџојис*? Будимир Дубак то изричито не поставља, али га поставља цјелином свог романа. Његово питање се дотиче стваралачког, приповједног чина, а моје може да буде само оно интерпретативно. Поготово што се у читалачкој свијести с *љеџојисом* појмовно преплићу *хронике* и *анали* који упућују на сличне обликотворне поступке. Оно што је заједничко за све њих уочљиво је у односу према приказивању *времена*: најдавніја времена попримају митско-легендарна, скоро бајколика обиљежја и како се приближавамо времену записивања смањује се дистанца између ауторског исказа и предмета о којем се приповиједа. Као да реалитет савремених догађања надвладава општост и поништава могућност да се у њих уграде митско-легендарни аспекти, па наше вријеме не стиче ону умјетничку увјерљивост коју бисмо жељели да има. Можда је то и један од важнијих аспеката на који нас упозорава Дубаков роман *Љеџојис њроклејоја цара Дукљана*.